

A folyékony és a megfagyott idő

Fluxus és barátai – Maria és Walter Schnepel gyűjteménye

PATAKI GÁBOR

Ludwig Múzeum – Kortárs Művészeti Múzeum,
2017. IX. 22. – XI. 26.

Találó elnevezés. A latin szó „folyást”, „áramlást” jelent, de talán az sem véletlen, hogy melléknévként többek között a „laza”, „ingadozó”, „bizonytalan”, „műlékony” megfelelője is lehet. Ennek az 50-es évek végétől egészen a 80-as évek közepéig virulens művészeti/antiművészeti aktivitási formának nincs, nem is lehet egyértelmű definíciója. Nem irányzat, nem mozgalom, inkább attitűd. Nincs kitüntetett médiuma, megnyilvánulhat a zenében, az irodalomban, a táncban, a filmben, de akár a gasztronómiában is. Szereti az egyszerű, leheletnyi gesztusokat, a tán éppen trivialisuk miatt meghökkentő rövid eseményeket (event), történéseket. Jellemzője lehet a finom humor, a paradoxon, a logikai bukfcen.

DIETER ROTH:

Bar (No. 1), avagy Hangtalan kép Bárrel,
1983-1997,
asszamlblázs

De persze ez csak amolyan közelítően megadható legkisebb közös többszörös, hiszen éppen az átmenetiség, a fluiditás, a különböző területek és gondolkodásmódok közti szüntelen bucskázás a lényege. A barátságok, ismeretségek hálózatának legfontosabb mentora, a litván származású polihisztor, George Maciunas kezdetben neodadaistának nevezte az általa szervezett koncerteket, eseményeket, mielőtt 1961-ben rátalált a fluxus szóra. S valóban, Duchamp vagy Man Ray is ott van a szellemi elődök és rokon törekvések között Cage és tanítványai, valamint a COBRA, a lettristák és a szituacionisták mellett. S elég pusztán a koanok egyszerre kétségekre taszító és megvilágosító voltára utalni, hogy evidens legyen a zen hatása, és számos japán művész aktivitása is. Bár térbeli és időbeli határai jellegénél fogva is bizonytalanok, igazi virágkora a 60-as évek elejére-közepére esett. S ugyan még évtizedekkel később is voltak hozzá köthető akciók, események, a fluxus szinte észrevétlenül felolvadt az általa (is) jótékonyan fermentált

foto: Berényi Zsuzsa

WOLF VOSTELL:
Prágai kenyér,
1968, kenyérbe
sütött hőmérő

látható a Fővárosi Képtárban) gyártó házaspár 2013-ban hívott életre a kollekciónak megőrzése, tudományos feldolgozása és népszerűsítése céljából. A gyűjtemény számos darabja (Spoerri, Filliou művei) került emellett letétként vagy tartós kölcsönként a Ludwig Múzeumba.

A kiállítást felvezető művek, dokumentumok jól érzékeltetik a fluxus radikális, sok szempontból valóban a dadához köthető jellegét, másfelől annál jóval játékosabb, efemerebb mivoltát, a hivatásos művész státuszának, a művészi önkifejezés programjának elutasítását. Az antiművészet

foto: Berényi Zsuzsa

PHILIP CORNER: *Frammend Dal Mondo*, 1994, üvegobjektek

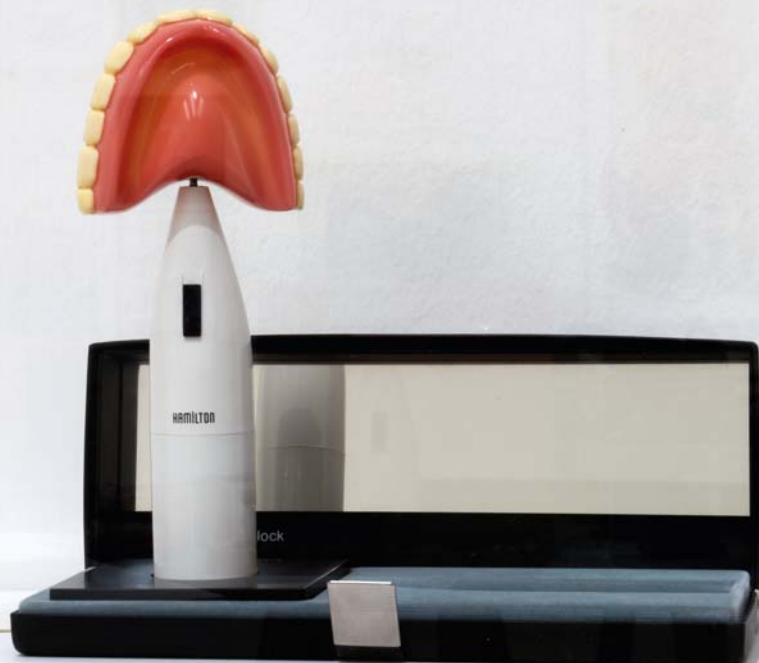
és iniciált irányzatokban és tevékenységekben, a koncept artban, az akcióművészetben, az asszemb-lázsokban és az installációkban.

Mivel a fluxus adekvát formája nem a helyhez és időhöz kötött kiállítás, hanem az egyszeri esemény, koncert, röplap és alkalmi kiadvány volt, így egy szigorú kritériumokkal rendelkező fluxusgyűjtemény igazán nem állhatna másból, mint plakátok, szórólapok, cédulák, kották, cetlik, fotók, apró, zsebre vágható tárgyak halmaiból. Természetesen ilyenekből is láthatunk sokat most a Ludwigban. A második emeleti termekben azonban jórészt a fluxus „barátai”, a hozzájuk kötődő, időnként annak szellemében alkotó művészek, többek között Beuys, Arman, Nam June Paik, Spoerri, Hamilton munkáit állították ki.

Talán sokunknak meglepő, hogy e csúcskategóriás gyűjtemény darabjainak most nem kellett túl sokat utaznia: a magyar fővárosból érkeztek a kiállításra. Budapesten működik ugyanis a Maria és Walter Schnepel Kulturstiftung, melyet a brémai gyűjtő és küsszériás lámpákat (köztük Wagenfeld legendás Bauhaus asztali lámpáját – az ikonikus darabhoz kapcsolódó *Lámpa!* című kiállítás december 31-ig

örök dilemmáját: a művészeti intézményrendszer művészeti eszközökkel, de legalábbis művészeti kontextusban történő, s így művészetként értelmezhető kritikáját persze ők sem tudták feloldani. Már organizátorának, Maciunasnak a tevékenysége is tele van ellentmondásokkal. Miközben minél szabálytalanabbá, definiálhatatlanabbá igyekezett alakítani a fluxust, fantasztikusan aprólékos és szerteágazó diagramok sorával próbálta elhelyezni azt a művészet történetében. (Ezeket és Maciunas egyéb, a művészettörténetet vagy az orosz történelmet feldolgozó diagramjait 2006-ban mutatta be az MTA Művészeti Gyűjteménye.) S hiába a könnyed, laza, spontán jelleg: Maciunas – Breton nyomán – hajlamos volt a csoport „pápájaként” viselkedni, manifesztumokat írni, és doktriner módon kizárni, kiközösíteni másokat (Nam June Paikot például azért, mert közösen lépett fel az általa az „uralkodó osztály képviselőjének” tartott Stockhausennel).

Amúgy tényleg a „legfolyékonyabb” műfaj, a zene – legalábbis kezdetben – a fluxus adekvát megnyilvánulási formája. Itt születtek első, a bulvármédiát is elérő botrányai is, mikor 1962-ben Wiesbadenben Philipp Corner darabjának előadásán szétverték a zongorát, vagy amikor később Charlotte Moorman toplessben csellózott (az előadást

fotó: Berényi Zsuzsa

RICHARD HAMILTON:
A kritikus nevetése,
1971–72, objekt

félbeszakítva amúgy letartóztatta az erkölcsrendészet!). De ezek sorába tartoznak a legfontosabb közép-európai résztvevő, a cseh Milan Křížak roncsolt hanglemezei vagy a japán Ay-O bepanírozott, majd ropogósra sütött hegedűi is.

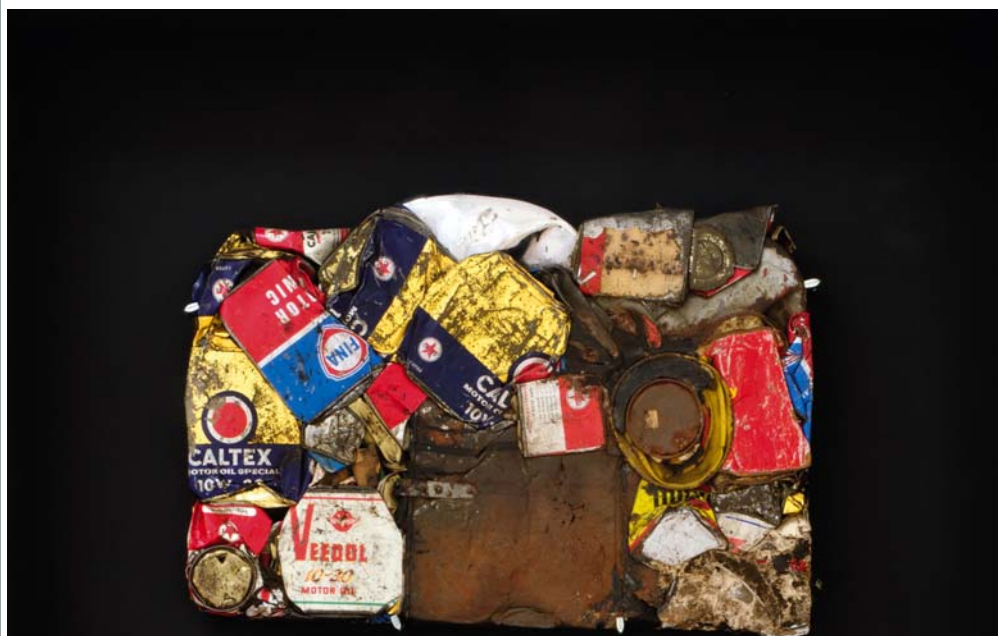
Hála a fluxus „barátainak”, a többé-kevésbé szellemükben dolgozó művészeknek, a kiállítás a kották, dokumentumok mellett tárgyakkal van tele. Gyakorlatilag áttekinthetetlen gazdagságban, sűrűségben sorakoznak a falakon, tárlókban, asztalokon. Láttukra a látogatót minden bizonnyal elfogja a bőség zavara; mintha egy újmódi Kunst- und Wunderkammerbe, ritkasággyűjteménybe nyerne bebocsátást. Kitömött krokodilok és narválagyak helyett most ugyan jobbára rozsdás szárnyas anyacsavarokat (Bernhard Luginbühl), betonná dermedt csokoládémasszát (Dieter Roth) láthatunk, de a sakkfiguraként

használható kis likőröspalackok (Takako Saito) tán az egykori főhercegi gyűjtők tetszését is elnyerték volna. A rendezés – szerintem helyesen – nem próbál különösebb rendet vágni a művek rengetegében, így a látogató érdeklődését, kíváncsiságát követve szabadon böklászhat a termekben, rácsodálkozva egy-egy munkára.

Két markánsabb vonulat azért kirajzolódik. Az egyik a koncepteké. George Brecht egyszerű cselekvéssorokat (event) leíró cédulái mellett elsősorban Robert Filliou játékosan komoly paradoxonokra épülő, „lazán kivitelezett” tárgyai, dobozai, a művészi eredetiség mítoszát és a zsenikultuszt fricskázó táblái (művészbarátainak talán eredeti kéz- és világhírességek fiktív ujjlenyomataival) és Ben Vautier lendületesen megfestett szignói és képszovegei („a csúnya csak egy szó”) tartoznak ide.

A másik a némiképp a szürrealizmus utóéletéhez és a pop art európai pendant-jához, a Nouveau Réalisme-hoz is köthető tárgyak, tárgyejüttesek világa. Vannak köztük viccek (Richard Hamilton), de legtöbbjük témája, hogy egy újabb paradoxonhoz jussunk: a kiemelni, megőrizni óhajtott mulandóság, a jelentőssé tett efemeritás, a csapdába csalni vágyott idő. Legyen szó egy piszkos edényekkel és csikkkel teli vacsoraasztal (tehát egy tetszőlegesen ki- és megragadott pillanat illetve állapot) rögzítéséről (Daniel Spoerri) vagy mulandó, pusztuló, átalakuló anyagok kvázikonzerválásáról (Roth), kidobásra ítélt tárgyak, például autógumi-belső (André Thomkins) vagy köpenyek (Vostell) ready made-szerű kiemeléséről. Ez utóbbiak az épp akkor felvirágzó, majd lassan mindent maga alá gyűrő fogyasztáskultusz kritikáiként is értékelhetők.

WOLF VOSTELL: *Caltex*, 1959, összepréselt dobozok

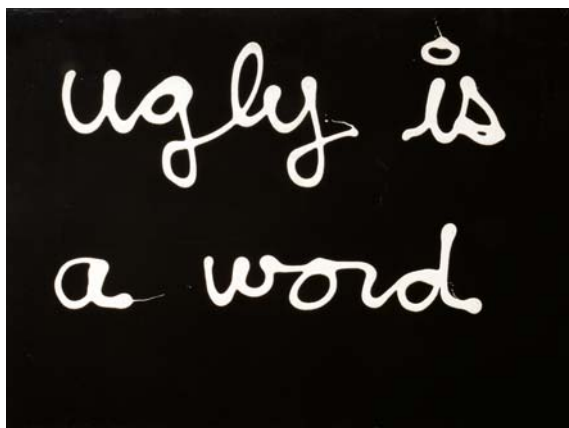

fotó: Berényi Zsuzsa

fotó: Berényi Zsuzsa

Ay-O: Zenekar
(Triptichon), 1995,
lenolajban kisütött
hegedűk, vonók,
táskarádió

fotó: Berényi Zsuzsa

BEN VAUTIER:
A csúf az egy szó, 1975,
olaj, vászon

Amúgy a fluxus nem politizált közvetlenül, a társadalmi feszültségekre való reakció leginkább még a 70-es évek német művészeire (Beuys, Alvermann, Vostell) volt jellemző, példa lehet erre Beuys tévémonoszkópból horogkeresztet formáló sorozata. (Nem szabad elfelejteni, hogy ezek a ma gyakran ikonként tisztelt művészek messze nem voltak még akkor az establishment részei, rácsodálkozhatunk például az amúgy korántsem konzervatív Spiegel egy 1979-es címlapjára, melyen a jól ismert filckalapos portré alatt a „Világhír egy sarlatánnak?” cím olvasható.

Akár hosszasan is lehetne írni a fluxus magyar vonatkozásairól, az Egyetemi Színpad 1973-as betiltott fluxuskoncertjéről, Filliou 1976-os FMK-beli kiállításáról, a magyar neoavangárdra gyakorolt sokrétű hatásáról. Itt most annak örülhetünk, hogy a gyűjteményben, oda remekül illeszkedve helyet kaptak Lakner László, Töt Endre, Pernecky Géza és Altorjay Gábor művei is.

DIETER ROTH: Fűszerablak, 1971, fadobozok, plexi, fűszerek

fotó: Berényi Zsuzsa